

Nurlan Elşən oğlu Hacızadə

UOT: 336.1:339.7; JEL: D14, F3, G3, O16.

Maliyyə iqtisadi kateqoriya kimi və onun müasir nəzəri-praktiki aspektləri

Xülasə

Məqalədə maliyyənin iqtisadi kateqoriya kimi məzmunu, mahiyyəti, funksiyaları və onun iqtisadi münasibətlər sistemində yeri ilə bağlı məsələlər tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Burada maliyyənin klassik və neoklassik nəzəriyyələri yeni reallıqlar baxımından tədqiq olunmuş, “Maliyyə menecmenti” fənninin yaranış zəruriliyi, onun iri şirkətlərin texniki və metodoloji işinin təşkilində və müvafiq dövlət fəaliyyətində əhəmiyyəti bir daha əsaslandırılmışdır. Məqalədə həmçinin yeni çağırışlar və müasir meyillər kontekstində dünya maliyyə sisteminin özəllikləri, kapital bazarının səciyyəvi cəhətləri, habelə maliyyə qloballaşması ilə bağlı məsələlər də təhlil olunmuş və bu istiqamətdə yeni ümumiləşdirmələr aparılmışdır.

***Açar sözlər:** maliyyə resursları, maliyyənin neoklassik nəzəriyyəsi, “Maliyyə menecmenti”, kapital bazarı, maliyyə qloballaşması*

Giriş

Müasir dünya əmtəə-pul münasibətlərinin yeni inkişaf mərhələsinə daxil olmuşdur. Burada maliyyənin rolu əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq daha qabarıq təzahür etmiş və daha mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Pulların elektronlaşması prosesi dərinləşmiş, artıq onların nağdlılığı, metal və kağız nişanlılığı, kredit kartlarında və ya bank hesablarında oturması və digər formalarda çıxış etməsi xüsusi bir hal kimi nəzərdən keçirilməməkdədir. Lakin tarixi kateqoriya kimi maliyyə yenə də əmtəə-pul münasibətləri şəraitində ictimai məhsulun dəyərinin bölgüsündə, beynəlxalq əlaqələrdə, dövlətin fiskal aparatının idarə olunmasında öncüllüyünü saxlayır. Bu isə o deməkdir ki, hətta istənilən pul münasibətlərinin bütün hallarda maliyyə münasibətləri olmamasına baxmayaraq, maliyyə həmişə pul münasibətləridir və iqtisadi kateqoriya olaraq sərvət bölüşdürücüsüdür. Ona görə də, geniş məhfum olan maliyyəyə iqtisadi inkişafın indiki mərhələsində yalnız pul vəsaitlərinin axını və reallaşması kimi baxılmamalı, onun iqtisadi kateqoriyalığı ön planda dayanmalı, təhlilində müasir meyillər nəzərə alınmalı, inkişaf xüsusiyyətlərinə qlobal proseslərin gedişi mövqeyindən yanaşılmalıdır. Bütün bunları nəzərə alaraq, məqalədə maliyyənin iqtisadi kateqoriya kimi məzmun və mahiyyəti, funksiyaları, maliyyənin klassik və neoklassik nəzəriyyələri, “Maliyyə menecmenti” fənninin yaranış zəruriliyi və inkişafı, praktiki maliyyə sistemi, kapital bazarı kimi səciyyəvi cəhətlər yeni qlobal çağırışlar və müasir meyillər kontekstində tədqiqat predmetinə çevrilir.

Maliyyənin yaranışı, əsasları və iqtisadi kateqoriya olaraq inkişaf reallıqları

Maliyyə dövlətin təşəkkülü və əmtəə-pul münasibətlərinin təkamülü prosesində formalaşan cəmiyyətin iqtisadi inkişafının məhsuludur. Onların yaranmasına subyektlərin təsərrüfatlarının idarə edilməsində və dövlətin fəaliyyətinin təminatında zəruri maliyyə resurslarına tələb səbəb olmuşdur. Bu baxımdan maliyyənin sosial-iqtisadi mahiyyətini ilk növbədə əmtəə-pul dövriyyəsinin davamlı tədavi və maliyyə resurslarına olan tələbin təmin edilməsi kimi izah etmək olar. Ərəb mənşəli söz olan “maliyyə” birbaşa tərcümədə istilah kimi pul tədiyyəsini, fransızca “finans” (financia) olaraq əldə olan vəsait və gəlirləri ifadələndirir. Dünya tarixində “maliyyə” anlayışı ictimai təşkilatın forması olan dövlətin

quruculuğunun inkişafı ilə yaranmışdır. Avropa elmi mənbələrində “maliyyə” termininin ilk dəfə fransız filosofu, iqtisadçı və siyasətçisi Jan Bodenin (1529-1596) 1576-cı ildə yazdığı “Respublika haqqında altı kitab” əsəri ilə dövrüyyəyə çıxdığı göstərilir. Lakin bundan əvvəl XIII-XV əsrlərdə İtaliyanın ticarət şəhərlərində istənilən pul ödənişi maliyyə sözü ilə adlandırılırdı [7, 8]. Bu zamanlarda sinfi təsnifatlanmanın əlamətləri meydana gəlmiş, iqtisadiyyatın kapitalist inkişafa keçidi genişlənmişdir. Sonradan “maliyyə” termini beynəlxalq yayılmaya məruz qalaraq pul münasibətləri sisteminin əsas bağlantısına çevrilmişdir.

Müasir iqtisadi və maliyyə ilə bağlı özəl ədəbiyyatlarda maliyyəyə ümumi daxili məhsulun dəyərinin, müəyyən şəraitdə milli sərvətlərin bölgüsü və yenidən bölgüsü, həmçinin bütün pillələrdə müvafiq resursların formalaşdırılması, səfərbər olunması, yerləşdirilməsi, onların təkrar istehsalə yönəldilməsi və digər ictimai maraq və tələblərin ödənilməsi zamanı yaranan sosial-iqtisadi münasibətlər sistemi kimi yanaşılır [6-8]. Bu münasibətlər dövlətlə hüquqi və fiziki şəxslər, həmçinin dövlətlər arasında baş verə bilər. Maliyyə mürəkkəb çoxplanlı ictimai hadisə kimi müxtəlif əlamət və formalarla xarakterikdir. Onun əsas əlaməti kimi münasibətlərin pul forması, gəlirlərin yaradılması və xərclərin reallaşdırılması, dəyərin bir subyektdən digərinə hərəkəti, mübadilə-bölüşdürücü xüsusiyyəti, təyinatla bağlı mübadilə və bölgünün ekvivalentliyi və yenidən bölgünün qeyri-ekvivalentliyi kimi xüsusiyyətlər çıxış edir. Burada əsas əlamət maliyyənin pul xarakterliyidir.

Maliyyə özünəməxsus funksiyaları yerinə yetirir və bunların əsaslarını bölgü, nəzarət, iqtisadiyyatın tənzimlənməsi və iqtisadi stimullaşma kimi funksiyalar təşkil edir. Bölgü funksiyası pul formasında ictimai məhsulun dəyərinin bölünməsi üzərində qurulur. Maliyyənin köməyi ilə sahələrdaxili, sahələrarası və ərazi üzrə ümumdaxili məhsulun proporsiyaları təyin edilir və həmçinin pul fondları yaradılır. Nəzarətədiçi funksiya bölgü funksiyası ilə qoşa yaranır və hərəkət edir. O, ümumdaxili məhsulun məqsədli təyinatda xərclər və fondlar üzrə bölgüsündə nəzarəti reallaşdırır. İqtisadiyyatın tənzimlənməsi funksiyası isə maliyyəyə makro və mikro səviyyədə tənzimləmələrin həyata keçirilməsini təmin edir. Bu sırada iqtisadi stimullaşdırma da önəm daşıyır. Həmin funksiya müxtəlif dəyər alətlərindən və maliyyələrdən istifadə əsasında həllini tapır [5, 9]. İqtisadi kateqoriya olmaqla, maliyyəyə bölgü, pul forması, pulların hərəkəti kimi xüsusiyyətlər xasdır. Onun material əsasını isə iqtisadi münasibətlər zamanı yaranan istehsal, bölgü, mübadilə və istehlakda əhatə olunan təkrar istehsal təşkil edir.

Maliyyənin sosial-iqtisadi mahiyyətini iqtisadi sistemin müxtəlif səviyyələrində pul gəlirlərinin və fondlarının formalaşması, həmçinin istifadəsi prosesində yaranan maliyyə münasibətlərinin məcmusunun tədqiqi ilə maliyyə haqqında elm öyrənir. Bu makro səviyyədə dövlət, mikro səviyyədə təsərrüfat subyektləri, mezo səviyyədə regionlar və ayrıca dünya səviyyəsində isə beynəlxalq maliyyəni əhatə edir. İqtisadiyyatın sektorial təsnifatında maliyyə ayrıca sahəvi quruluş alır. Maliyyə sektoru ilk növbədə real sektorun əksi kimi, uzunmüddətli və qısamüddətli kreditləşmə və borcalma ilə bağlı olan iqtisadiyyat sferasını təmsil edir. Buraya banklar, müxtəlif kredit təşkilatları, sığorta kompaniyaları, pensiya fondları və müxtəlif maliyyə menecer və konsultantları daxildir.

Dövlət sosial, iqtisadi, ekoloji, müdafiə, hüquq-mühafizə və digər bu kimi sahələrdə məqsəd və vəzifələrinə nail olmasından irəli gələrək maliyyələrdən istifadə edir. Bu prosesdə əsas yeri ümumi sosial-iqtisadi siyasətin seqmentini təşkil edən maliyyə siyasəti tutur. Mərhələnin dövrülüyü və həll edilməsi məsələlərin xarakterindən asılı olaraq maliyyə siyasəti, maliyyə strategiyası və maliyyə taktikasına təsnifatlandırılır. İrimiqyaslı məsələlərin həllini nəzərdə tutan uzunmüddətli maliyyə siyasəti kursu maliyyə strategiyasını, cəmiyyətin inkişafının maliyyə əlaqələrinin genişləndirilməsi və maliyyə resurslarının yenidən

qruplaşdırılması yolu ilə konkret olan cari mərhələdəki vəzifələrinin həlli üzrə tədbirlərinin hazırlanmasını isə maliyyə taktikasını əks etdirir. Maliyyə strategiyası nisbi stabil, maliyyə taktikası isə kifayət qədər çevik xüsusiyyətlidir [5, 9]. Belə vəziyyət maliyyəyə yaxın, orta və uzunmüddətli aspektdə geniş reallaşma imkanı verir. Maliyyə resurslarının həcminin və effektiv istifadəsinin yüksəldilməsinə yönələn maliyyə siyasəti həm də beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsi və inkişafına, o cümlədən bu istiqamətdə birgə tədbirlərin reallaşmasına zəmin olur.

Maliyyə münasibətlərinin maddi daşıyıcıları kimi maliyyə resursları çıxış edirlər. Maliyyə resursları gəlirlər, yığımlar, kapital və müxtəlif növ daxilolmalar hesabına bütün növ fəaliyyətləri həyata keçirmək məqsədilə zəruri aktivlərin formalaşdırılması üçün idarənin, müəssisənin, təşkilatın, dövlətin sərəncamında olan pul vəsaitlərinin məcmusunu təşkil edir. Başqa sözlə kapitalın dövr etməsi prosesində pul formasında kapital maliyyə aktivləri, maliyyə formalaşır ki, bu da maliyyə resursları deməkdir. Maliyyə resurslarından istifadə əsasən məqsədli təyinatlı fondlar vasitəsi ilə həyata keçirilir. Belə özəllik maliyyənin subyektlərin, əhalinin və dövlətin müxtəlif tələblərinin ödənilməsi funksionalığından irəli gələrək, ona iqtisadi kateqoriya kimi yanaşma təyinatı verir. Maliyyənin iqtisadi kateqoriya funksiyası maliyyə münasibətləri, maliyyə fəaliyyəti, maliyyə resursları, pul və pul vəsaitləri, gəlir və xərclər kimi anlayışlarla bağlıdır.

Müasir qlobal maliyyə nəzəriyyələri və “Maliyyə menecmenti”nin yaranışı

Müasir qlobal maliyyə arxitekturası praktiki və nəzəri çərçədə dünya iqtisadiyyatında yaranmış çətin vəziyyətdə II dünya müharibəsi ərafəsi və dərhal ondan sonrakı situasiyada formalaşmağa başlamışdır. Yaşadığımız zamanda da mövcud olan bu arxitektur strukturun əsası 1944-cü ildə ABŞ-ın Bretton-Vuds kurort şəhərində qoyulmuş “Bretton-Vuds” adlanan sistemindən qaynaqlanmışdır. Bu sistem Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu kimi qlobal təsirli maliyyə təsisatlarını formalaşdırmış və ABŞ dollarını dünyanın super valyutası statusuna gətirmişdir [6, 11-12]. Elə bu zamandan etibarən qızıla konvertasiya olunan valyuta kimi dollar valyuta paritetlərinin bazasında beynəlxalq maliyyə hesablaşmaları, valyuta intervensiyaları və ehtiyat aktivlərinin üstün vasitəsinə çevrilmişdir. Həmin zamanlarda bazar münasibətlərinin inkişafı və dövlətlərarası əlaqələrdə beynəlxalq şirkətlərin rolunun artması ilə iqtisadiyyatın dövlət idarəetməsini bir çox parametrlərdə onun nəzarətedici funksiyası əvəzləmiş, maliyyələrin subyektlər səviyyəsində yenidən anlaşılmasının nəzəri tədqiqinin aparılması zərurəti yaranmışdır.

İngilis-amerikan maliyyə məktəblərinin alimlərinin söyləri ilə maliyyələrə son iki əsrdə mövcud baxış yeni çalarlar əldə etmiş, bununla da klassik maliyyə nəzəriyyəsinin inkişafı və təşəkkülü mərhələsi bitmişdir. Artıq 1950-ci illərdə makroiqtisadi nəzəriyyədən qaynaqlanan neoklassik nəzəriyyə maliyyə elmində ayrıca fənn olaraq özünün inkişafına başlamışdır. Son faydalılıq və son məhsuldarlıq konsepsiyalarının yaranışı neoklassik məktəbin mükəmməl rəqabət sferasında bazar sahibkarlığı təsərrüfatının nəzəriyyəsinin işlənməsinə zəmin olmuşdur. Maliyyənin neoklassik nəzəriyyəsinə baxdıqda görürük ki, o iqtisadiyyatın dörd elementini özündə ehtiva edir [7]:

- Dövlətin iqtisadi potensialını, onun maliyyə sisteminin stabilliyini özəl sektor təşkil edir;
- Dövlət nəzarətedici funksiyanı yerinə yetirməklə inhisarındakı sahələr istisna olmaqla heç bir sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmur;
- Özəl sektorun maliyyələşməsinin əsas mənbəyi kimi sahibkarlıq fəaliyyətindən alınan mənfəət təşkil edir;
- Kapital bazarında əmtəə və digər aktivlərin beynəlxalq ticarəti dövlətlərin iqtisadi inteqrasiyasına gətirir.

Bütün bu sözügdən başlıca tezislər müasir maliyyə nəzəriyyəsində də qətiyyətlə öz əksini tapır. Bununla belə, müasir maliyyə nəzəriyyəsini başlıca maliyyə elementlərinin - maliyyə resursları, maliyyə münasibətləri və maliyyə bazarı (kapital bazarı) idarəedilməsi bacarığı kimi də şərh etmək olar. Burada digər bir özəllik də ondan ibarətdir ki, maliyyənin neoklassik nəzəriyyəsindən fərqli olaraq müasir dövrdə maliyyə bazarları daha öncül müzakirə predmetidir. Mövzu üzrə mülahizələrimizi genişləndirərkən o cəhəti də nəzərə alaraq yəqinləşdirməliyik ki, müasir maliyyə nəzəriyyəsi iqtisadi subyektlər - dövlət, şirkət və ev təsərrüfatları arasında yaranan iqtisadi münasibətləri ehtiva edir. Nəzəriyyənin təcrübədən qaynaqlandığını və onun yenidən təcrübədə reallaşdırıldığını əsas götürərkən isə vurğulanmalıdır ki, məhz bu məqsəd üçün də elmi-tədris fənləri yaradılmışdır. Bu istiqamətdə isə birincilik ötən əsrin 60-cı illərində formalaşdırılmış, “Maliyyə menecmenti”nə verilməlidir. Belə ki, burada maliyyənin neoklassik nəzəriyyəsi praktiki elmlər olan mühasibat uçotu, idarəetmə uçotu və həmçinin statistika ilə əlaqəlikdə təqdim edilir. Konkret təyinatda “Maliyyə menecmenti” kommertiya şirkətlərinin gəlirliliyinə uyğun olan risklərin tənzimlənməsi, həmçinin onun qəbul etdiyi siyasət və strategiya çərçivəsində maliyyə axınlarının idarəedilməsi biliklərini özünün predmeti kimi müəyyənləşdirmişdir [4]. Onun konsepsiyası nəhəng şirkətlərin texniki və metodoloji təşkili işi ilə yanaşı, həm də dövlət fəaliyyətində istifadəsini də əhəmiyyətli edir. Beləliklə deyə bilərik ki, maliyyənin neoklassik nəzəriyyəsinin baza biliklərini mühasibat uçotunun analitik bölmələri şirkətin maliyyə vəziyyətinin təhlilini özündə əks etdirən maliyyə hesabatı, debitor və kreditor borcların təhlili və digər bu kimi hissələr, həmçinin idarəetmə praktikası elementləri ilə zənginləşdirməklə yeni bir elmi istiqaməti - “Maliyyə menecmenti” formalaşmışdır.

Maliyyə bazarları və maliyyə qloballaşması

Müasir maliyyə sistemində və maliyyə münasibətlərində kapital bazarı olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, səhmdar cəmiyyətlər kapital bazarını təşkil edərək dünyada xüsusi rol oynamaqdadırlar. Onlar digər müəssisələrlə müqayisədə az olsalar da, yaratdıqları milli sərvətləri ilə daha üstün mövqedə dayanırlar. Belə prinsipial yanaşma bütün inkişaf etmiş ölkələrə xasdır. Bu mənəzərəyə ABŞ-ın timsalında baxdıqda görürük ki, səhmdar cəmiyyətlərin payının 10% olmasına baxmayaraq, onların xidmətlərinin reallaşması ölkə üzrə 80% təşkil edir [1, s.37-38, 2, 6]. Burada səhmdar cəmiyyət nəhəngləri transmilli şirkətlər Exxon Mobil, General Electric, Microsoft, Apple, Coca-Cola xüsusi rol oynayırlar. Dünya kapital və yaxud dünya maliyyə bazarı XIX əsrin sonuna kapital ixracının başlanması ilə inkişaf etmişdir. Müstəqil pul vəsaitlərinin bir yerə cəm olması və onların ayrı-ayrı ölkələr, regionlar və sahələr arasında yenidən paylaşdırılması dünya maliyyə bazarının əsasını təşkil edir. Hazırda dünyada fond, valyuta və əmtəə-xammal olmaqla üç tip maliyyə bazarları fəaliyyət göstərir. Fond bazarında qiymətli kağızlar - səhmlər, istiqrazlar, veksellər, çeklər, depozit sertifikatları və s., valyuta bazarında ABŞ dolları (USD), avro (EUR), britaniya funtu (GBP), yapon yeni (JPY). və s., əmtəə-xammal bazarında neft, qızıl, qənd, taxıl və digərləri fəaliyyət aləti olaraq çıxış edirlər [8, s. 242].

Maliyyə bazarları dünya istehsal və ticarət sisteminin fəaliyyəti üçün zəruridirlər. Belə ki, fond bazarları şirkətlərin səhmlərinin buraxılışı ilə onları kənar investora satmaqla əldə etdikləri bu əlavə pulları inkişaflarına sərf etdikləri xərclərlə əvəzləyirlər. Digər tərəfdən investolar həmin səhmləri almaqla dividend və ya onların növbəti satışından artan kursla mənfəət əldə etmiş olurlar. Fond bazarlarının beynəlmilləşməsinin forması kimi ayrı-ayrı ölkələrin fond bazarlarının bir araya gələrək vahid birləşmiş sistem yaratmaqla, qiymətli kağızlarla müxtəlif əməliyyatların keçirildiyi beynəlxalq fond bazarı çıxış edir. Kapitalın kütləvi ixracı nəticəsində formalaşan bu bazar hazırda dövlətlərin, onların iqtisadiyyatlarının yaxınlaşmasında, yeni dünya ictimai-iqtisadi qaydalarına keçiddə mühüm rol oynayır. Fond

bazarlarının beynəlmilləşməsi forması kimi beynəlxalq fond bazarı çıxış edir. Hazırda dünyada 200-dən çox fond birjası fəaliyyət göstərir ki, onlardan ən aparıcıları ABŞ-da, Böyük Britaniyada, Yaponiyada və Almaniya Federativ Respublikasında yerləşir. Bu birjaların təşəkkülü sənaye, ticarət, istehlak strukturları ilə şərtlidirlər. Məhz buna görə də ən iri birjalar inkişaf etmiş ölkələrdə yerləşirlər.

Valyuta bazarlarının funksionallığını bir ölkədə istehsal olunmuş əmtəələrin digər ölkədə onların arasındakı valyuta münasibətlərində dəyərinin nə qədər olacağını şərtləndirir. Bu bazar bir tərəfdən banklar, brokerlər və digər maliyyə institutları arasında xarici valyuta alqı-satqısı zamanı vasitəçi kimi çıxış edən xüsusi mexanizmdir. Valyuta bazarı həm də, banklar və müştərilər arasında münasibətlərə xidmət edir. İngilisdilli sferada bu bazar valyuta mübadiləsinin banklararası bazarı olaraq "Foreks" adlanır. Beynəlxalq valyuta bazarları Qərbi Avropanın, ABŞ-ın, Yaxın Şərqi, Şərqi Asiyanın əsas maliyyə mərkəzlərində Londonda, Nyu-Yorkda, Frankfurt-Maynda, Parisdə, Sürixdə, Tokioda, Sinqapurda cəmləşmişdir. Bu bazarlarda 1977-ci ildən fəaliyyət göstərən ümumdünya banklararası maliyyə telekommunikasiya şəbəkəsi SWIFT xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Onun müasir xidmətlər şəbəkəsini minlərlə banklar, bank olmayan təşkilatlar əhatə edir [9].

Əmtəə-xammal bazarları isə başlıca olaraq əmtəə və xammalın bazar şəraitində dəyərinin müəyyənləşdirilməsini təmin edir. Bu bazar əmtəələrin ayrı-ayrı növləri - qiymətli və əlvan metallar, enerjidaşıyıcıları, kənd təsərrüfatı malları və s. əhatə edən müvafiq təyinatlı birjalrı özündə əhatə edir. Burada ticarət ayrıca təsnifatlandırılmalar - birləşdirmə, qruplaşdırma, keyfiyyətlik, likvidlik, qiymət seçimi üzrə aparılır. Əmtəə-xammal bazarlarında əməliyyatlar hər bir ölkə iqtisadiyyatı üçün mühüm əhəmiyyətlidir. Bu ticarət birjalrı müvafiq səciyyəyə və xüsusiyyətləri özündə ehtiva edir. Yalnız təcrübəli investorlar burada bacarıq nümayiş etdirə bilirlər. Ona görə də, əməliyyatlar burada vasitəçilərin köməyi ilə aparılır ki, bu da risklərin aşağı endirilməsinə öz tövəsinə verir.

Qabaqcıl texnologiyalar dünya maliyyə bazarında əməliyyatların genişlənməsinə təsir göstərir. Vurğulanmalıdır ki, dünya maliyyə bazarlarında işlər bir qayda olaraq internet vasitəsi ilə həyata keçirilir. Tələb və təklif asılılığından irəli gələrək, maliyyə bazarlarında kurslar və dəyərlər daim dəyişikliklərə məruz qalırlar. Dünya maliyyə bazarları möhkəm olaraq bir-birləri ilə bağlıdırlar və bu bağlılıq ardıcıl düzümdə dünya maliyyə sistemini yaradır. Hər hansı bir bazarda ciddi dəyişiklik mütləq qaydada digərlərinə təsir göstərir. Müasir zamanda kapital bazarının, geniş mənada maliyyə bazarlarının qloballaşması prosesi gedir. Maliyyə bazarlarının qloballaşması prosesi milli maliyyə bazarlarının inteqrasiyasının davamını, kapitallaşmanın yüksəlməsini, maliyyə resurslarının daha yaxşı akkumulyasiyasını və yenidən bölüşdürülməsini nəzərdə tutur. Bu proses ötən əsrdə, ilk transmilli şirkətlər və korporasiyalar meydana çıxan vaxt başlamışdır. Maliyyə qloballaşması struktur və keyfiyyətcə dünya maliyyə bazarları subyektlərini və həmçinin global maliyyə məhsullarını əhatə etməklə dünya bazarlarında yüksək kapital mobilliyi yaradır. O, milli iqtisadi sistemlərin dünya valyuta, kredit və maliyyə şəbəkələrinin üzərindən tənzimlənməsinin formalaşmasını, ölkələr və regionlar arasında azad və effektivli kapital axınlarını stimullaşdırır, bazar mexanizmlərinin inkişafı və genişlənməsi ilə daha yüksək sürət əldə edir [3, s.552]. Bütün bunlar onu göstərir ki, maliyyə qloballaşması qaçılmaz prosesdir və milli iqtisadiyyatların inkişaf strategiyaları da onun sistemi və davranış aparatından asılıdır. Bu bazarların qloballaşmasının dərinləşməsi isə təkamüllü olaraq makroiqtisadi siyasətin standartlaşmasına, unifikasiyasına və universallaşmasına gətirəcəkdir.

Nəticə

Apılan təhlil və araşdırmaları ümumiləşdirdikdə belə bir yekun nəticə əldə olunur ki, maliyyə pulları, pul axınlarını, iqtisadi münasibətləri və bunlarla məhdudlaşmayan digər

xüsusiyyətləri özündə birləşdirən iqtisadi alət kimi çox geniş strukturlu anlayışdır. Maliyyənin mahiyyəti onun bölgü, nəzarət, iqtisadiyyatın tənzimlənməsi və iqtisadi stimullaşma kimi biri-birindən ayrılıqda fəaliyyət göstərməyən funksiyaları ilə bağlıdır. Maliyyə pul münasibətlərinin ayrılmaz hissəsidir və o, mərkəzi və qeyri-mərkəzi fondların pul vəsaitlərinin bölgüsü və istifadəsi ilə dövlətin vəzifələrinin yerinə yetirilməsində, sosial və fərdi tələblərin ödənilməsində, istehsalın genişlənməsində olduqca mühüm rol oynayır. Mürəkkəb çoxplanlı ictimai hadisə olan maliyyə həmçinin cəmiyyətin özünün inkişaf tələblərinin ödənilməsində də zəruri şərtidir. Maliyyələr olmadan iqtisadiyyatın sahə və ərazi strukturunu tənzimləmək, istehsal fondlarının fərdi və ictimai dövriyyəsinə, elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiqini təmin etmək mümkün deyildir.

Ədəbiyyat

1. Ataşov, V.X. “Maliyyə bazarı”. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: 2016, “Kooperasiya” nəşriyyatı.
2. Balayeva, E.Ə. İqtisadi təhlükəsizlik və inkişafın maliyyə problemləri. Bakı: Elm, 2011.
3. Hacızadə, E.M. Dünya iqtisadiyyatı və Azərbaycan. Bakı: “Letterpress” 2018.
4. Бриггем Юджин, Гапенски Луис. Финансовый менеджмент. В двух томах, Санкт-Петербург, Питер, 1998.
5. Джеймс Уэзеролл. Краткая история предсказаний непредсказуемого. М.Манн, Иванов и Фербер, 2014.
6. Врублевской, О.В. Финансы. М.: Юрайт, 2018.
7. Купцов, М.М. Финансы. М.: РИОР, Инфра-М, 2015.
8. Подъяблонская, Л.М. Финансы. М.: Юнити-Дана 2016.
9. www.elshanhajizadeh.com - prof. Elşən Hacızadənin saytı.
10. www.worlddeconomy.ru. Kütləvi İnformasiya Vasitələri dünya iqtisadiyyatı haqqında (rus dilində).
11. www.worldbank.org. IBRD. Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı. (ingilis dilində).
12. www.imf.org. IMF - Beynəlxalq Valyuta Fondu. (ingilis dilində).

Нурлан Эльшан оглы Гаджизаде

Финансы как экономическая категория и ее современные теоретические и практические аспекты

Аннотация

В статье объектом исследования являются содержание, сущность, функции финансов как экономической категории и его место в системе экономических отношений. Были изучены классические и неоклассические теории финансов с точки зрения новых реалий, еще раз обоснована необходимость создания предмета “Финансовый менеджмент”, его значение в организации технической и методологической работы крупных компаний и соответствующей государственной деятельности. В статье также были проанализированы особенности мировой финансовой системы в контексте новых вызовов и современных тенденций, характерные черты рынка капитала, а также вопросы, связанные с финансовой глобализацией, проведены новое обобщение в данном направлении.

Ключевые слова: *финансовые ресурсы, неоклассическая теория финансов, «Финансовый менеджмент», рынок капитала, финансовая глобализация*

Nurlan Elshan oğlu Hajizada
Master, Azerbaijan Institute of Standardization
Finance as an economic category and his modern theory-practical aspects
Abstract

In the article the object of the research is the content, essence, functions of financing as an economic category and its place in the system of economic relations. Classical and neoclassical theories of financing from the point of view of new realities were studied, the necessity of creation of the subject “Financial management”, its value in the organization of technical and methodological work of large companies and the corresponding state activity was once again proved. The article also analyzes the features of the global financial system in the context of new challenges and current trends, especially the capital market, as well as issues related to financial globalization and new generalizations in this direction have been made.

Key words: *financial resources, neo-classical theory of finances, “Financial management”, capital market, financial*

Elmi redaktor: *i.f.d., dos. Y.Məmmədov*

Daxil olub: *10.05.2019.*

Çapa qəbul olunub: *13.05.2019.*